

Втілення в життя прав людини щодо дитини

Wdrażanie w życie praw człowieka wobec dzieci

Prof. zw. Dr hab. **Stanisław Leszek Stadniczeńko**

Kierownik katedry Teorii i filozofii, Praw Człowieka Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie Akademię Ukraińskiej Akademii Nauk Wyższej Oświaty

dr **Justyna Stadniczeńko**
Adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego i Międzynarodowego Prawa Prywatnego Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie
Adwokat Kancelaria Opole

Публікація присвячена правам дитини в цілісній моделі прав людини. Права дитини розглядаються й інтерпретуються як система та програма з удосконалення й вирішення. Без вирішення вказаних проблем подальший еволюційний процес людства не є можливим. Запропоновано переглянути права дитини в контексті правових розбіжностей різних правових систем. Саме перспектива їх урегулювання є однією з позицій, що актуалізується й акцентується.

Ключові слова: права дитини, правові системи цивілізації, європейська етико-правова думка, Загальна декларація прав людини.

Публікація посвячена правам ребенка в целостной модели прав человека. Права ребенка рассмотрены и интерпретируются как система и программа к совершенствованию и решения. Без решения указанных проблем дальнейший эволюционный процесс человечества не представляется возможным. Предложено пересмотреть права ребенка в контексте правовых разногласий различных правовых систем. Именно перспектива их урегулирования является одной из позиций, которая актуализируется и акцентуруется.

Ключевые слова: права ребенка, правовые системы цивилизации, европейская этико-правовая мысль, Всеобщая декларация прав человека.

The publication is dedicated to the rights of the child in a holistic model of human rights. In addition, the rights of the child are considered and interpreted as a system, as a program for improvement and solutions. Without addressing these problems, further evolutionary process of humanity is not possible. Also, the research offers viewing of child rights in the context of the legal contradictions of various legal systems. The prospects of solving them is one of the items, which is updated and accented the proposed article.

Keywords: children's rights, the legal system of civilization, the European ethical and legal thought, the Declaration of Human Rights.

«Nefas est nocere patriae; ergo civi quoque, nam hic pars patriae est»

Nie godzi się wyrządzać szkody ojczyźnie, a więc również współobywatelowi, bo ten jest częścią ojczyzny

Nie ulega wątpliwości, iż to wiedza o prawach człowieka w tym dziecka, zaangażowanie organów państwa, społeczeństwa obywatelskiego i oczywiście samych dzieci stanowić może o realności realizacji tych praw. Fundamentalnym zagadnieniem jest jednak zapewnienie aby prawodawstwo krajowe

było w pełni nasycone ideą praw człowieka w tym praw dziecka, spójne z ratyfikowanymi konwencjami oraz aby zasady i poszczególne postanowienia były stosowane bezpośrednio i egzekwowane. Chodzi więc aby z całą konsekwencją realizowane były wszystkie trzy generacje (rodziny) praw człowieka w

codziennym życiu polityczno – społecznym, gospodarczym, etycznym w globalizującym się świecie integrujących się narodów.

Zauważyć, należy że filozofia praw człowieka, czyni szereg założeń co do natury społeczeństwa i państwa, relacji jednostka – państwo itp. Prawa człowieka wymagają, jedynie pewnych reguł postępowania, których winien przestrzegać nawet ten, kto nie uznaje – bądź nie zna – stojącej za nim filozofii.

Podczas Drugiej Światowej Konferencji Praw Człowieka (Wiedeń) w dokumencie końcowym stwierdzono „Wszystkie prawa człowieka są powszechne, niepodzielne, współzależne i powiązane ze sobą. Społeczność międzynarodowa musi traktować prawa człowieka jako całość, w sprawiedliwy i równy sposób, na tej samej płaszczyźnie i z jednakową uwagą. Pamiętając o znaczeniu narodowej i regionalnej specyfiki oraz różnorodności historycznych, kulturalnych i religijnych uwarunkowaniach, obowiązkiem państw – bez względu na ich systemy polityczne, gospodarcze i kulturalne – jest popieranie i ochrona wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności”¹.

Należy jednak pamiętać, że relacja pomiędzy ochroną jednostki (osoby) a ochroną grup społecznych (wspólnot) jest osią konfliktu, dwóch ścierających się wizji demokracji i praw w konstytucjonalno – prawnym porządku.

Urzeczywistnianie praw człowieka w tym praw dziecka może odbywać się wówczas gdy funkcjonują normy życia publicznego obowiązujące w państwie demokratycznym i praworządnym.

Państwa muszą postrzegać swoją rolę jako wypełnianie jednoznacznych zobowiązań prawnych w stosunku do każdego i wszystkich dzieci. Realizacja praw człowieka w stosunku do dzieci nie może być traktowana jako proces charytatywny, wyświadczenie dzieciom przysługi. Odpowiedzialność władz Państwa (ustawodawczych, wykonawczych, sędziowskich) wybranych w demokratycznych wyborach przez naród,

obliguje do myślenia według wartości moralnych oraz prawnych (w kategoriach norm społecznych) i do działań nastawionych na ich urzeczywistnianie. Podstawą zachowań jest wiedza etyczna i empiryczna oraz umiejętność oceny wiedzy empirycznej w świetle wiedzy o dobru.

I

Współczesny system praw człowieka stworzony jest przez sieć traktatów, konwencji i umów międzynarodowych o zasięgu uniwersalnym i regionalnym. Na poziomie globalnym (uniwersalnym) poza Powszechną Deklaracją Praw Człowieka, tworzą go przede wszystkim przyjmowane przez Zgromadzenie Ogólne ONZ akty prawne, regulujące wybrane, prawa człowieka. Natomiast o zasięgu regionalnym stanowią Rada Europy i Unii Europejskiej. Mimo procesu uniwersalizacji praw człowieka brak jest ich jednolitego rozumienia. Zgodność w tej sprawie sprowadza się do szaty słownej i różnorodnych oświadczeń. U podstaw różnego rozumienia praw człowieka leżą odmienne filozofie społeczne, teorie, odmienne koncepcje wolności, równości, rozumienia istoty ludzkiej, państwa, odpowiedzialności, różnice międzykulturowe i roli w urzeczywistnianiu praw człowieka. Dla ochrony praw człowieka istotne znaczenie ma prawidłowe rozumienie, odpowiedź na pytanie: co to są zagrożenia, a co naruszenia praw człowieka a jeszcze bardziej fundamentalne pytania brzmią – kim jest człowiek, kto to jest człowiek, pojęcie dziecko.

Podkreślić należy, że prawa człowieka pomagają tworzyć i kształtować normy mające zastosowanie w relacjach między ludźmi. Prawa człowieka odgrywają również istotną rolę przy ustanawianiu ogólnych standardów postępowania.

Zwracając uwagę na zagrożenia praw człowieka należy podkreślić, że są to czynniki ograniczające całkowicie możliwości ich realizacji lub tę realizację w mniejszym lub większym stopniu. W wielu wypadkach chodzi tu o czynniki obiektywne, niezależne od państwa, którego jurysdykcji podlega konkretny człowiek. Występuje wielorakość zagrożeń, różny stopień ich intensywności oraz zakres godzący w prawa człowieka, rozwój

¹ Deklaracja Wiedeńska i Program Działania, Światowej Konferencji Praw Człowieka – Wiedeń 1993, Poznań 1998, s. 43

cywilizacyjny prowadzi stale do powstawania nowych zagrożeń, które jeszcze niedawno w ogóle nie były brane pod uwagę. Zauważa się wzrost znaczenia zagrożenia globalnych, niemożliwych do usunięcia czy zapobieżenia w skali jednego kraju bądź regionu (np. degradacja środowiska naturalnego, kryzys gospodarczy, napięta sytuacja międzynarodowa, kryzys humanitarny, wojny, terroryzm) sprowadzając na plan dalszy zagrożenia wewnętrzne, typu praktyk działania organów wewnętrznych poszczególnych państw i organizacji międzynarodowych, a także w nauce prawa na co zwrócono dotychczas uwagę w prawodawstwie i teorii prawa.

Natomiast naruszenie praw człowieka występuje wówczas, gdy jakiś podmiot całkowicie lub częściowo ogranicza możliwość ich realizacji, działając w sposób niezgodny z prawem. Ogólne określenie naruszenia prawa człowieka nie wyklucza możliwości istnienia innych ujęć tego pojęcia, i zwłaszcza w kontekście konkretnych regulacji prawnych. Przykładem jest zdefiniowanie przez polski Trybunał Konstytucyjny pojęcia naruszenia konstytucyjnych wolności lub praw (art 79 ust.1 Konstytucji RP), stanowiącego podstawę skargi konstytucyjnej. Trybunał Konstytucyjny stwierdził: „O naruszeniu praw lub wolności konstytucyjnych danego podmiotu można mówić wówczas, gdy organ władzy publicznej poprzez wydanie konkretnego orzeczenia w sposób nieusprawiedliwiony, wkroczył w sferę przysługujących temu podmiotowi praw lub wolności konstytucyjnych albo prawom tym lub wolnościom odmówił ochrony lub też ich urzeczywistnianiu. Nie można mówić o naruszeniu prawa lub wolności konstytucyjnej wówczas, gdy niemożność realizacji określonych praw wynika z działań lub zaniechań tego podmiotu wywołujących skutki prawne”².

W nauce prawa przyjęto różne podziały gwarancji praw osoby – człowieka. Między innymi L. Wiśniewski odrzucając podział na

gwarancje materialne i formalne zaproponował następujący podział na³:

1) gwarancje ustrojowe – obejmują najważniejsze zasady konstytucyjne określające urząd państwa oraz wywierające równocześnie najbardziej znaczący wpływ na treść oraz na zabezpieczenie praw jednostki,

2) gwarancje prawnoinstytucjonalne – tworzą one: „a) reguły obowiązujące w procesie normatywnego kształtowania praw i wolności obywatelskich, b) system ochrony i kontroli przestrzegania praw i wolności, c) normy i instytucje prawne gwarantujące dochodzenie praw i wolności obywatelskich w postępowaniu administracyjnym i sądowym”⁴.

3) Gwarancje społeczne i moralne – są to instytucje społeczne i stany faktyczne stymulujące przestrzeganie norm moralnych i prawnych,

4) gwarancje materialne – obejmują dobra materialne umożliwiające jednostce korzystanie z przysługujących jej praw.

Ochrona ludzkiej godności jest jednym z najważniejszych zadań wszelkich praw. R. Dworkin stwierdza godność uzasadnia posiadanie i dochodzenie swoich praw. „Stwierdzenie, że ktoś ma względem rządu jakieś fundamentalne prawo w mocnym sensie, takie jak prawo do swobodny wypowiedzi, ma jakąś wagę tylko wtedy, gdy to prawo jest konieczne do ochrony jego godności lub jego statusu jako kogoś równie uprawnionego do troski i poszanowania jak inni, lub jakiejś innej osobistej wartości o podobnych konsekwencjach. Inaczej nie miałoby ono żadnego znaczenia”⁵. Według A. Gewirtha „przyrodzona godność to swego rodzaju wartość naturalna przynależna po równi wszystkim istotom ludzkim jako takim, na którą składają się pewne naturalnie wartościowe aspekty bycia człowiekiem /.../ Zauważa, że przyrodzona godność ma swe korzenie w „Uzasadnieniu metafizyki moralności” (rozdz. 2) Imamanele Kanta, gdzie godność zostaje przeciwsta-

² Np. polski TK wymaga, aby podmiot występujący ze skargą konstytucyjną wykazał, że “konkretnie i bezpośrednio naruszono przysługujące mu prawo lub wolność konstytucyjną”, OTK ZU 1998, nr 5, s. 466

³ Szerzej na ten temat zob. L. Wiśniewski, Gwarancje podstawowych praw i wolności obywateli PRL, Wrocław 1981, s. 24-25

⁴ Op. cit. s. 27

⁵ R. Dworkin, Biorąc prawa poważnie, tłum. T. Kowalski, Warszawa 1998, s. 359

wiona cenie: „To co ma cenę, można zastąpić także czymś innym, jako jego równoważnikiem, co zaś wszelką cenę przewyższa, a więc nie dopuszcza żadnego równoważnika, posiada godność”. Jakkolwiek godność empiryczna może mieć cenę A. Gewirth dowodzi, że „godności przyrodzonej nic nie zastąpi, nie jest ona zależna od niczych pragnień ani opinii. Taka przyrodzona godność jest fundamentem praw człowieka”⁶.

Podkreślenia wymaga fakt, że badania nad związkami między prawami człowieka i godnością zapoczątkował J. Maritain⁷, którego chrześcijański personalizm wprowadzał pojęcie jednakowej godności każdej osoby ludzkiej. Osoba ludzka posiada prawa z racji samego faktu bycia osobą, całością, panem siebie i swoich czynów, i z tego powodu nie jest jedynie środkiem do celu, ale celem, który jako taki winien być traktowany. Godność osoby ludzkiej? Słowa te nie znaczą nic, dopóki nie przyjmie, że na mocy prawa naturalnego osoba ludzka ma prawo do szacunku, jest podmiotem praw, posiada prawa. To wszystko należy się człowiekowi z samej racji bycia człowiekiem⁸. J. Maritain godność łączy się z imperatywem kategorycznym I. Kanta, który żąda, by jednostka ludzka nigdy nie służyła innym lub sobie samej jako środek do innych celów⁹. I. Kant twierdzi, że człowiek jest „zobowiązany do tego, żeby na gruncie swego działania uznawać godność [...] w każdym ludzkim jestestwie. Obowiązek ten nakazuje więc szacunek należny każdemu człowiekowi”¹⁰. Z obowiązku tego wynika stosowne prawo. „Każdy człowiek ma prawo wymagać od swych bliźnich szacunku dla swojej osoby”¹¹.

⁶ A. Gewirth, Human Dignity as the Basis for Right, w M. Michael J., Parent W.A., The Constitution of Rights. Human Dignity and American Values, Ithac – London 1992, s. 10-28

⁷ J. Maritain, The Rights of Man and Natural Law, New York, 1951, s. 65

⁸ J. Maritain, Człowiek i państwo, tłum. A. Grobler, Kraków 1993

⁹ Op. cit.

¹⁰ I. Kant, Metafizyka moralności, tłum. E. Nowak, Warszawa 2005, s. 347

¹¹ Op. cit. s. 348

Na podmiotowość prawną człowieka wskazuje art 6 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 roku oraz art 16 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 roku. Podmiotowość dziecka oparta jest na uznaniu, że jest ono osobą posiadającą godność osobową, której to ze względu na niedojrzałość przynależna jest szczególna ochrona i troska ze strony osób dorosłych. Troskę tą natura powierzyła rodzicom a państwa w swoim prawodawstwie ten stan rzeczy potwierdzają. W Konwencji o Prawach Dziecka z 20 listopada 1989 r. ONZ szczególnie silnie zaakcentowano fakt, że dziecko jest odrębnym podmiotem. Dla podkreślenia podmiotowości dziecka jako osoby Konwencja przyznała mu określone prawa wynikające z całokształtu praw człowieka i obywatela. Na podmiotowość dziecka wskazuje między innymi przepisy konwencji dotyczące sporządzenia natychmiast po narodzeniu aktu urodzenia dziecka, otrzymania nazwiska i obywatelstwa, chodzi o ustalenie tożsamości, indywidualności dziecka jako osoby, stanu cywilnego oraz przynależności państwowej.

M. Piechowiak podaje, że „już postanowienia preambuły wskazują, że prawa dziecka są prawami człowieka. Znalazło to wyraz w licznych odwołaniach do wcześniejszych instrumentów międzynarodowego prawa człowieka. [...] Wskazuje jednocześnie na ust. 4 też preambuły, który „stanowi pomost między postanowieniami dotyczącymi wszystkich praw człowieka a postanowieniami uwzględniającymi specyfikę praw dziecka”¹². M. Piechowiak podkreśla fundamentalną w całej ochronie praw człowieka zasadę, że podstawowe prawa przysługują jedynie dlatego, że jest się człowiekiem a nie ze względu na jakiegokolwiek cechy człowieka, a stąd wynikają podmiotowe prawa człowieka i dziecka¹³.

Każdy z nas doświadcza, że to prawa człowieka i prawa dziecka wymagają poszanowania w tym praw trzeciej generacji do których

¹² M. Piechowiak, Preambuła /w/ Konwencji o Prawach Dziecka – analiza i wykładnia. Red. T. Smoczyński, Poznań 1999, s. 19 i nast.

¹³ Op. cit. s. 23

zaliczamy: a) prawo do pokoju i pokojowego samostanowienia, w każdej ze skal życia człowieka, b) prawo do korzystania ze wspólnego dziedzictwa ludzkości, sprawiedliwego dostępu do dóbr kultury, c) prawo do życia w zdrowym i bezpiecznym środowisku naturalnym, społecznym i technicznym, d) prawo do rozwoju, zrównoważanego rozwoju we wszystkich sferach, fizycznej, psychicznej, umysłowej i moralnej.

Prawa człowieka, ich poszanowanie, wdrożenie do codziennego życia w szczególnie sposób wpisują się w imperatyw moralny. Od siebie rozpoczynając, każdy winien przyjąć na siebie zobowiązanie i współodpowiedzialność za dalszy los kraju, narodu, świata. Musimy wystąpić jako świadome i aktywne podmioty konstruktywne w budowie pokoju, zapewniające i urzeczywistniające rozwój kształtując ochronę środowiska, solidarność i braterstwo w działaniu.

II.

Dobru dziecka najlepiej przysłużyłoby przeniesienie nacisku na ich potrzeby i odpowiedzialność dorosłych a nie tylko bezpośrednio dochodzenie ich praw. Większy nacisk należałoby położyć na gotowość do ponoszenia i podejmowania odpowiedzialności przez osoby dorosłe, które stanowi jeśli nie najważniejszą to zapewne bardzo ważną cnotę człowieka mądrego. Odpowiedzialność winna być rozumiana jako konstytutywna właściwość człowieka. To w akcie, postawie osoby wyraża się miłość, która wiąże się z odpowiedzialnością za drugą osobę w tym przypadku za dziecko. Miłość jako wolny akt woli człowieka w swojej substancjonalnej i osobowej istocie wyraża się w człowieczeństwie.

Odpowiedzialność można ująć przede wszystkim jako kategorię pojęciową humanistyczną i prawną wynikającą ze świadomości i wolności pozwalającą na podejmowanie decyzji oraz przyjmowanie ich konsekwencji. Wykracza ona jednak poza niewypełniane określonych powinności i zadań, jest postawą i cechą oraz relacją np. opiekuńczo-wychowawczą odnoszącą się do rodziców, wychowawców i ich działań jak i ochrony interesów i dobra podopiecznego. W tym ostatnio wymienionym kontekście odpowiedzialność winna być rozpatrywana także w ujęciu po-

tencjalnym. Odpowiedzialność tę należy aktualizować. Pole odpowiedzialności w znaczeniu potencjalnym wyznaczane jest przez rolę społeczną pełnioną przez człowieka.

Podstawowe znaczenie dla narodu, społeczeństwa, kultury mają rolę społeczne: „zawód” rodzica, zawody nauczyciela i wychowawcy. Lekarza, prawnika, uczonego, polityka, jak również dziennikarza, itp. Na użytek prowadzonych rozważań przyjmuję definicję roli społecznej zaproponowaną przez I. Lazari – Pawłowską „rola, to wzór zachowania, to zespół postulatów, odnoszących się do jednostki ze względu na zajmowaną przez nią pozycję w grupie lub społeczeństwie”¹⁴. Wiele z tych postulatów jest normami moralnymi sankcjonowanymi przez odpowiadające im wartości oraz inne normy społeczne w tym i prawne. Podkreślenia wymaga fakt, że uzasadniające swe wartości, normy i cnoty etyka zawodowa czerpie z dorobku normatywnej etyki ogólnej, tzn. etyki normującej wszystkie – nie tylko zawodowe – relacje, w jakie wchodzi człowiek. Etyka ogólna w węższym znaczeniu stanowi zwieńczenie określonego filozoficznego modelu rzeczywistości np. platońskiego, kantowskiego czy utylitarystycznego.

Etyka stawiająca na pierwszym miejscu swych norm zasadę szacunku dla autonomii drugiego człowieka (dziecka) jest odpowiedzialnością na nieusprawiedliwioną przemoc. Ze wszystkich wartości etyka rodzicielska uzyskać musi w społeczeństwie status dobra zależnego od troski. Z etyką troski występuje zawsze klauzula sumienia. Etyka troski łączy odpowiedzialność rodzicielską z całością kultury i poddaje się jej wpływowi. Dlatego też ważne jest poprawne współdziałanie, sensotwórczy dialog różnych środowiska opiniotwórczych w konstruowaniu znaczeń dla wypracowania standardów rodzicielskiego postępowania, przy uwzględnieniu tradycji i współczesności z odpowiedzialnością za przyszłe pokolenia.

Właściwe działanie człowieka to postępowanie rozumne. W codziennej praktyce musimy zawsze poddać każde działanie, na

¹⁴ Zob. I. Lazari – Pawłowska, Etyki zawodowe jako rle społeczne, /w/ Etyka zawodowa, red. A. Sarapata, KIW, Warszawa 1988, s. 43

ile to możliwe kontroli rozumu. Życie rozumnie znaczy przenosić ład uporządkowania na działalność praktyczną (pozapoznawczą).

Na uwagę zasługuje wybór zawodu (w tym rodzica¹⁵) który jest decyzją, która powinna być wolna, świadoma, racjonalna i odpowiedzialna oraz być nastawiona na urzeczywistnianie wartości etycznych i prawnych. Zastanawiające się nad celem wyboru wchodzimy w obszar wartości, w tym również moralnych. „Macierzyństwo i ojcostwo to trudna rola i praca, wymagająca, wielozadaniowa, wielozawodowa, odpowiedzialna, wykonywana w nienormowanym czasie pracy, ukierunkowana na realizację dobra dziecka. W tej odpowiedzialności rodzicielskiej występuje kilka aspektów odpowiedzialności: moralny, prawny, psychologiczny, pedagogiczny, społeczny”¹⁶. Ma ona wymiar podmiotowy „za kogoś”, „za coś”, „przed kimś za coś” i „przed samą sobą za coś”. Ma znaczenie użyteczne oraz autentyczne (jako cel opiekuńczo – wychowawczy). Początkiem odpowiedzialności rodzicielskiej jest bezpośrednie działanie sprawcze przeszłego aktu płodzenia połączone z całkowitą zależnością jego owocu. Odpowiedzialność ta jest najbardziej podporządkowana naturze a początkiem jest owo bezpośrednie działanie sprawcze. Odpowiedzialność rodzicielska ma na celu rozwój dojrzałości dziecka i wraz z nią się kończy.

H.Jonas wskazuje, że „w przykładzie rodzicielskim mamy do czynienia z przypadkiem odpowiedzialności ustanowionej przez naturę, odpowiedzialności niezależnej od uprzedniego uznania czy wyboru, nieodwołalnej i niepodatnej na zmiany jej warunków przez osoby w niej partycypujące. Ponadto, w tymże pierwszorzędnym przykładzie odpowiedzialność ogarnia całkowicie swój przedmiot. Inaczej ma się sprawa z odpowiedzialnością ustanowioną „sztucznie”, poprzez nadanie lub przyjęcie jakiegoś zadania” /.../ „za dobro to, którego egzystencja jest zawsze niepewna i całkowicie zależna od nas, odpo-

wiedzialność jest tak bezwarunkowa i nieodwołalna, jak tylko może być odpowiedzialność ustanowiona przez naturę – jeśli sama w sobie taka nie jest”¹⁷.

Odpowiedzialność sztuczna H. Jonas określa jako odpowiedzialność kontraktową. Uznaje, że odpowiedzialność naturalna jest odpowiedzialnością wyższego rzędu niż odpowiedzialność kontraktowa.

„Oznacza to, że gdyby nie było odpowiedzialności z natury nie mogło być odpowiedzialności z umowy”¹⁸. Stosunek odpowiedzialności rodzica za dziecko jest stosunkiem elementarnie jednostronnym, nieodwracalnym. Rodzice uczestniczą w darze stworzenia nowego człowieka. Odpowiedzialność rodzicielska jest nie tylko troską o teraz dziecka, ale zawsze zarazem, czy nawet przede wszystkim, troską o jego przyszłość, która występuje w dalekowzroczności i stale ma na uwadze całość bytu dziecka, jako istoty ludzkiej, nie tylko utrzymania go przy życiu, ale i możliwie wysoką jakością tego życia. Odpowiedzialność ta jest w szczególny sposób ciągła a nie okazjonalna. H. Jonas stwierdza, iż „odpowiedzialność jest przede wszystkim odpowiedzialnością ludzi za ludzi i to jest archetyp wszelkiej odpowiedzialności”¹⁹. Bycie rodzicem rozumieć można jako troskanie się. Odpowiedzialność daje się wyinterpretować z samej struktury troski. Paremia prawna dotycząca wykonywania władzy rodzicielskiej głosi: „Patria potestas in pietate debet, non atrocitate, consistere” - Władza rodzicielska powinna polegać na czułości a nie na surowości.

Odpowiedzialność obliuguje do myślenia według wartości moralnych oraz prawnych (w kategoriach norm społecznych) i do działań nastawionych na ich urzeczywistnianie.

III.

Po ratyfikacji Konwencji, Traktatów, umów międzynarodowych Państwa muszą być w stanie wykazać, że wdrożyły takie działania „przy maksymalnym wykorzysta-

¹⁵ M. Guenean, Zawód: Rodzice, Warszawa 1978

¹⁶ S.L. Stadniczeńko, Odpowiedzialność w działaniu – podstawa relacji człowieka /w/ System ochrony praw człowieka: europejski i azjatycki, red. J. Jaskiernia, Warszawa 2015

¹⁷ H. Jonas, Zasada odpowiedzialności, tłum. M. Klimowicz, Kraków 1996, s. 174 - 175

¹⁸ Op. cit., s. 176

¹⁹ Op. cit., s. 181

niu środków będących w ich dyspozycji” oraz gdzie okaże się to konieczne, w ramach współpracy międzynarodowej. Z chwilą ratyfikacji Konwencji Państwa przyjmują na siebie nie tylko zobowiązania dotyczące wprowadzenia jej w życie w ramach swojej jurysdykcji ale również w zakresie przyczynienia się do wdrożenia Konwencji w skali globalnej poprzez współpracę międzynarodową.

Niezależnie od okoliczności ekonomicznych Państwa mają obowiązek podejmowania wszystkich możliwych działań w celu realizacji praw dziecka, zwracając szczególną uwagę na najbardziej pokrzywdzone grupy.

W Konwencji o Prawach Dziecka jako uniwersalnym akcie prawnym dla ochrony dziecka wskazuje się na potrzebę opracowania aktów prawnych uzupełniających tę Konwencję w zakresie ochrony dziecka w postępowaniu prawnym i dochodzeniu praw podmiotowych. Europejska konwencja o wykonywaniu praw dziecka stanowi jeden z przykładów dotyczących ochrony interesów dziecka w postępowaniu jego dotyczącym przed różnymi organami rozstrzygającymi sprawy samego dziecka oraz w kontekście jego rodziny. Konwencja między innymi zobowiązuje państwa do rozpatrzenia przyznania dziecku uprawnień dodatkowych np. do wskazania osoby przedstawiciela albo osoby występującej obok dziecka w postępowaniu w celu pomocy wyrażania jego opinii w sprawie, czy też wykonywania w całości lub części uprawnień stron w postępowaniu. Zasada szczególnej ochrony praw dziecka znajduje pełne odzwierciedlenie w międzynarodowym prawie humanitarnym w Konwencjach Genewskich uzupełnionych protokołami dodatkowymi z 1977 roku.

Art 2 Konwencji o Prawach Dziecka²⁰ stanowi o obowiązku Państw respektowania i gwarantowania praw zawartych w Konwencji w granicach ich jurysdykcji, wobec każdego dziecka, bez jakiegokolwiek dyskryminacji.

Należy zwrócić szczególną uwagę na art 3 (1), który dotyczy działań podejmowanych przez (publiczną lub prywatną instytucję opieki społecznej, sądy, władzę administra-

cyjną lub ustawodawczą) a które winny być ukierunkowane na najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka jako sprawa nadrzędna we wszystkich działaniach dotyczących dzieci.

Nadrzędnym celem strategii Państw Stron dotyczących realizacji Konwencji o Prawach Dziecka powinno stać się należyte ustalenie i opowiedzenie się za szacunkiem dla godności osoby, życia, przetrwania, dobrobytu, zdrowia, rozwoju, uczestnictwa oraz braku dyskryminacji dziecka, jako osoby posiadającej prawa. Realizacja tych ustaleń nastąpić może poprzez przestrzeganie, ochronę i korzystanie z wszystkich praw opisanych w Konwencji (oraz jej Protokołach fakultatywnych). Wymaga to zmiany paradygmatu od podejścia, w którym dzieci są postrzegane i traktowane jak potrzebujące pomocy na takie, w którym cieszą się one prawami i przysługuje im nienegocjowane prawo do ochrony. Podejście do praw dziecka musi mieć charakter holistyczny i kłaść nacisk na wspieranie mocnych stron oraz zasobów dziecka oraz wszelkich systemów społecznych, których jest ono częścią: rodziny, szkoły, wspólnoty, instytucji, systemów religijnych i kulturowych.

Odwołanie do najlepiej pojętego interesu dziecka uwzględniono w Protokole Dodatkowym Konwencji o Prawach Dziecka w/s handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii zawartej w jego preambule i art 8 oraz w Protokole fakultatywnym do Konwencji o Prawach dziecka w/s procedury komunikacji zawartej w jego preambule oraz art 2 i 3 tego protokołu. Konwencja najlepiej pojętego interesu dziecka ma na celu zapewnienie pełnego i skutecznego przestrzegania wszystkich praw wskazanej w Konwencji o Prawach Dziecka oraz holistycznego (całościowego) rozwoju dziecka. Konwencja gwarantuje dziecku prawo do zachowania swojej tożsamości – art 8, które winno być przestrzegane i uwzględniane w ocenie najlepiej pojętego interesu dziecka.

Między innymi Komitet o Prawach Dziecka ONZ zachęca poszczególne Państwa-Strony Konwencji do inkorporacji Konwencji do prawa krajowego, co stanowi tradycyjne podejście do wprowadzania w życie międzynarodowych instrumentów prawa człowieka w niektórych Państwach. Oznaczać to ma,

²⁰ Konwencja o Prawach Dziecka z 20 lutego 1989 r. ONZ

że na postanowienia Konwencji można się powoływać bezpośrednio przed sądem i postanowienia te są stosowane przez organy administracji krajowej, a także, że Konwencja jest przeważająca w przypadku konfliktu z prawodawstwem krajowym lub powszechną praktyką. Istnieje potrzeba zapewnienia, aby wszystkie odpowiednie przepisy prawa krajowego, w tym wszelkie prawa lokalnego lub zwyczajowego, były zgodne z Konwencją. Zgodnie z art. 27 Konwencji Wiedeńskiej o Prawie Traktatów, należy zawsze uznawać pierwszeństwo Konwencji.

Jak zauważa A. Łopatka „Konwencja Praw Człowieka czuwający nad realizacją Paktu praw cywilnych i politycznych stwierdził, że jest bardzo ważne, aby jednostki знаły swoje prawa uznane w tym Pakcie. Konwencja o prawach dziecka stanowi (art 42), że państwo ma obowiązek szerzyć informacje o zasadach i postanowieniach Konwencji zarówno wśród dorosłych, jak i dzieci. Państwo w tym celu ma wykorzystywać będące w jego dyspozycji środki. Znaczy to, że nie tylko dorośli, ale i dzieci mają prawo znać treść Konwencji o prawach dziecka. Prawo dziecka do poznania swoich praw uznanych w Konwencji jest jednym z praw człowieka przysługujących dziecku. Wynika ono wyraźnie także z art 13 Konwencji, który mówi o prawie dziecka do poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji.”²¹.

To najlepiej pojęty interes dziecka jak stwierdzono w Komentarzu Komitetu Praw Dziecka²² jest prawem, zasadą i procedurą postępowania opartą na ocenie wszystkich elementów składowych interesu dziecka lub dzieci w konkretnej sytuacji.

Przy ocenie i ustaleniu najlepiej pojętego interesu dziecka w celu decyzji co do konkretnego środka należy podjąć następujące kroki:

a) po pierwsze, w faktycznym kontekście konkretnej sprawy należy ustalić odnośnie

²¹ A. Łopatka, Dziecko – jego prawa człowieka, Warszawa 2000, s. 127

²² Komentarz Ogólny, Nr 14/2013/CRC/C/GC/14 dotyczący praw dziecka do zabezpieczenia jego najlepiej pojętego interesu jako sprawy nadzędnej (art 3 ust 1)

elementy oceny najlepiej pojętego interesu dziecka, nadać im konkretną treść i każdemu z nich przypisać wagę w odniesieniu do pozostałych elementów;

b) po drugie, w tym celu należy realizować procedurę zapewniającą prawne gwarancje i właściwe stosowanie prawa.

Komitet wskazał na elementy, jakie należy wziąć pod uwagę podczas oceny najlepiej pojętego interesu dziecka (pogląd dziecka, tożsamość, zachowania środowiska rodzinnego i utrzymanie stosunków, trudna sytuacja dziecka, prawo dziecka do zdrowia, edukacji, do wyrażania własnych poglądów, ustalenie faktów, postrzeganie czasu, zabezpieczenie reprezentacji prawnej, prawidłową argumentację odwołań i weryfikacji decyzji, profesjonalne przygotowanie specjalistów zajmujących się problematyką dziecięcą). Jednocześnie podkreślono w art ust 48, że „ocena najlepiej pojętego interesu dziecka stanowi działanie o wyjątkowym charakterze, jakie należy podjąć w każdym indywidualnym przypadku, w świetle konkretnych okoliczności, w jakich podjąć w każdym indywidualnym przypadku, w świetle konkretnych okoliczności, w jakich znalazło się dane dziecko, grupa dzieci lub dzieci w ogóle.

Okoliczności te odnoszą się do indywidualnych cech każde dziecka lub dzieci, takich jak między innymi wiek, płeć, poziom dojrzałości, doświadczenie, należność do mniejszości, niepełnosprawność fizyczna, sensoryczna, intelektualna oraz do kontekstu społecznego i kulturowego w jakim znajdują się dzieci bądź dane dziecko np. obecność lub brak rodziców, jakość relacji między dzieckiem a jego rodziną albo opiekunami, kwestia czy dziecko mieszka z rodzicami, środowisko pod względem bezpieczeństwa, obecność innych w tym dalszej rodziny, opiekunów itd.

Komitet w Ogólnym Komentarzu stwierdza w ust 43, że „Ocena najlepiej pojętego interesu dziecka musi obejmować poszanowanie prawa dziecka do swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach dotyczących dziecka a poglądy te muszą zostać przyjęte z należyłą powagą. Zostało to wyraźnie stwierdzone w Komentarzu Ogólnym nr 12, który również podkreśla

nierozzerwalne powiązania między art 3 ust 1 a art 12. Oba artykuły wzajemnie się uzupełniają: celem pierwszego jest zapewnienie przestrzegania najlepiej pojętego interesu dziecka, a celem drugiego dostarczenie metodologii wysłuchania poglądów dziecka lub dzieci oraz ich włączenie we wszystko dotyczące ich sprawy, w tym ocenę i ustalenie ich najlepiej pojętego interesu.

Artykuł 3 ust 1, nie może być poprawnie stosowany gdy nie są spełnione wymagania art 12. podobnie, art 3, ust 1, wzmacnia funkcjonowanie art 12, wspierając istotną rolę dzieci we wszystkich decyzjach mających wpływ na ich życie.

Celem komentarzy jest promowanie prawdziwej zmiany podejścia, prowadzącej do pełnego poszanowania dzieci jako osób, którym przysługują prawa, co odnosi się do:

- wszystkich środków wykonawczych opracowywanych przez rządy,
- decyzji podejmowanych w poszczególnych przypadkach przez władze sądownicze, administracyjne lub przez instytucje publiczne i reprezentujące je jednostki w odniesieniu do dziecka lub określonej grupy dzieci,
- decyzji podejmowanych przez podmioty społeczeństwa obywatelskiego i przedstawicieli sektora prywatnego w tym organizacje nastawione na zysk i organizacje nie nastawione na zysk, świadczące usługi dzieciom lub mające na nie wpływ,
- wytycznych dotyczących działań podejmowanych przez osoby pracujące z dziećmi i na ich rzecz w tym rodziców i opiekunów.

W ust 6 Komentarza nr 14 Komitet podkreśla, że koncepcja najlepiej pojętego interesu dziecka, ma trojaką naturę: prawa materialnego, procesowego i zasady podstawowej interpretacji prawnej.

W zakresie prawa materialnego: prawo dziecka do oceny i uwzględnienia jego najlepiej pojętego interesu jako sprawy nadrzędnej podczas rozważania różnych interesów w celu podjęcia decyzji w danej sprawie, oraz do gwarancji, że prawo to zawsze będzie przestrzegane podczas podejmowania decyzji dotyczącej dziecka, grupy określonych lub nieokreślonych dzieci, dzieci w ogóle. Art 3 ust 1 stanowi wewnętrzne zobowiązanie Państw – Strony, które ma bezpośrednie

zastosowanie, jest samowykonalne i można się na nie powoływać przed sądem.

W zakresie procedury postępowania zawsze gdy podjęta ma być decyzja, która będzie miała wpływ na konkretne dziecko, określoną grupę dzieci lub dzieci w ogóle, podczas jej podejmowania należy uwzględnić ocenę jej ewentualnego (pozytywnego lub negatywnego) wpływu na dziecko lub dzieci, których decyzja ta dotyczy.

Na treść prawa do sądu składa się zapewnienie realnego dostępu do sądu, ustanowienia procedury zapewnienia poszanowania prawa uczestnika oraz uzyskanie w rozsądnym terminie rozstrzygnięcia.

W zakresie zasady interpretacji prawnej: jeżeli dany przepis można zinterpretować na więcej niż jeden sposób należy wybrać taki, który najskuteczniej służy najlepiej pojętego interesowi dziecka. Podstawę do interpretacji stanowią prawa gwarantowane Konwencją i Protokołami fakultatywnymi.

Prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd przy rozstrzyganiu o prawach i obowiązkach jest zapewnienie także przez art 6 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Prawo (EKPCz) do wysłuchania jest jednym z najistotniejszych aspektów prawa do sądu wiążący się z czynnym udziałem strony w dochodzeniu prawdy, będącej podstawą rozstrzygnięcia. Można doszukiwać się wpływu prawa do wysłuchania również w prawie międzynarodowym a przede wszystkim w art 6 EKPCz oraz art 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych ze względu na obowiązywanie umów międzynarodowego jako źródeł krajowego porządku prawnego i możliwości ich bezpośredniego ich stosowania, regulacja i rozmięgnię prawa do wysłuchania w prawie międzynarodowym ma istotne znaczenie.

Jak podkreśla A. Łopatka „ochrona dziecka będąc procesem niezwykle trudnym, wieloaspektowym, związana jest z wielu różnymi dziecinnymi życia społecznego, determinującymi specyfikę i prawidłowości działalności ochronnej”²³.

²³ A. Łopatka, op. cit. s. 127-128

Podsumowanie

Na płaszczyźnie międzynarodowej, każde państwo zobowiązane jest do przestrzegania norm prawa międzynarodowego, powszechnego oraz umów międzynarodowych, których jest stroną. Zgodnie z przyjętymi zasadami państwo nie może powoływać się wobec innych państw na swój porządek prawny w tym na postanowienia Konstytucji w celu uchylecia się od zobowiązań, jakie nakłada na nie prawo międzynarodowe lub traktatu przyjęte za zobowiązujące (norma ta wyrażona została w art 27 Konwencji o Prawie traktatów przyjętej w Wiedniu w dni 23 maja 1969 roku). Problem rzetelnego wypełnienia obowiązków prawno-międzynarodowych nabiera coraz większej wagi z uwagi na narastające tendencje do regulowania umowami stosunków wewnątrz krajowych. Aktualność zagadnienia ma swą przyczynę zwłaszcza w regulacji z zakresu międzynarodowej ochrony praw człowieka w tym dziecka. W Konstytucjach krajowych normy prawa mię-

dzynarodowego stanowią mają tak zwany standardy minimalny. W judykaturze coraz większe znaczenie ma problem zapewnienia zgodności prawa krajowego z prawem międzynarodowym poprzez odpowiednie zabiegi interpretacyjne. Najczęściej sądy powołują się bezpośrednio na postanowienia Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy, Konwencji o Prawach Dziecka. Ustawodawca zobowiązany jest do zabezpieczenia najlepiej pojętego interesu dziecka jako sprawy nadrzędnej wynikającego ze standardu międzynarodowego we wszystkich aktach prawnych, które wywierają skutki prawne wobec dzieci, natomiast sądy, władze administracyjne, instytucje opieki społecznej ukierunkowane winny być na najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka we wszystkich podejmowanych przez siebie działaniach dotyczących dzieci.